

zinātnisko līdzstrādnieci Arheoloģijas un antropoloģijas sektorā. Aspirantūras laikā I. Zagorska sāka izstrādāt disertāciju par tēmu “Kaula zvejas un medību rīki akmens laikmetā Latvijas teritorijā”, kuru aizstāvēja 1983. gadā Viļņā, iegūstot vēstures zinātņu kandidāta grādu, kas pēc Latvijas valstiskās neatkarības atgūšanas tika pielīdzināts Latvijas Republikas vēstures doktora grādam.

Jau 70. gados sāka iezīmēties vēl viena I. Zagorskas pētījumu tēma, proti, par Latvijas teritorijas senāko apdzīvotību vēlajā paleolītā un mezolītā. Nozīmīgs bija 1972. gads, kad Salaspils Laukskolā Annas Zariņas vadītajos izrakumos tika atklāta pirmā vēlā paleolīta apmetne. 1973. gadā I. Zagorska tur veica izrakumus, un iegūtie materiāli kļuva par pamatu vēlā paleolīta vietu meklējumiem arī citviet Latvijā. Gan par vēlā paleolīta ziemeļbriežu mednieku atstātajām pēdām, gan par sekojošā mezolīta medniekiem I. Zagorska publicējusi daudzus rakstus Latvijā un ārzemēs. Viņa vienmēr bijusi aktīva starptautisko konferenču dalībniece, tā nesot Latvijas vārdu pasaulē. Par savu pētījumu rezultātiem referāti lasīti Igaunijā, Lietuvā, Krievijā, Vācijā, Somijā, Zviedrijā, Norvēģijā, Polijā, Francijā, Šveicē, Lielbritānijā, Japānā un, protams, arī Latvijā.

Vēl viena I. Zagorskas darbības joma ir saistīta ar pētījumu turpināšanu Zvejnieku akmens laikmeta kapulaukā un apmetnēs sadarbībā ar ārvalstu zinātniekiem. Kopš 90. gadu vidus kapulauka arheoloģiskos materiālus un Burtnieku ezera apkārtni sāka pētīt dažādu nozaru speciālisti – ģeologi, palinologi, antropologi, biologi, ķīmiķi un arheologi gan no Latvijas, gan ārvalstīm. Īpaši cieša un ilgstoša sadarbība I. Zagorskai izveidojās ar Lundas Universitātes profesoru Larsu Larsonu. Šo pētījumu rezultāti tika apkopoti viņu abu rediģētajā un Lundas Universitātes 2006. gadā izdotajā rakstu krājumā “Atpakaļ pie saknēm” (*Back to the Origin*). Grāmatā publicēti dažādu nozaru speciālistu raksti no septiņām valstīm, kas Zvejnieku kapulauku un ar to saistītās problēmas ļāva ieraudzīt jaunā gaismā plašā Ziemeļeiropas kontekstā.

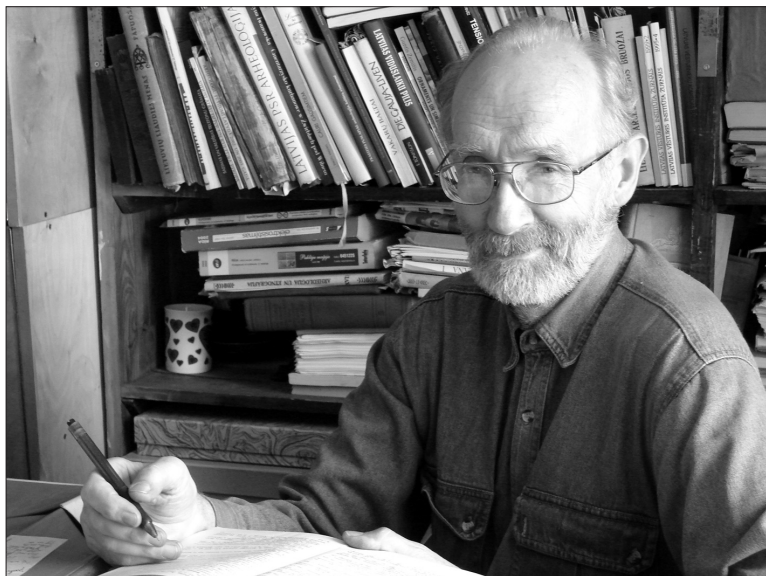
Ilga Zagorska ir vairāk nekā 200 zinātnisku un zinātniski populāru rakstu autore. Nupat viņa sagatavojusi monogrāfisku pētījumu “Senie ziemeļbriežu mednieki Latvijā”, kurš, cerams, dienas gaismu ieraudzīs tuvākajā nākotnē. Jubilāre joprojām ir radošas enerģijas pilna un bagāta ar jaunām pētnieciskām idejām. Vēlēsim viņai šo ieceru piepildījumu!

Andrejs Vasks

ARHEOLOGAM MĀRIM ATGĀZIM – 75

Māris Atgāzis ir erudīts arheologs, izcils dzelzs laikmeta ieroču formu pazinējs, to izplatības un hronoloģisko robežu pārzinātājs. Viņa vārds pazīstams ne tikai Latvijā, bet arī visā Baltijas reģionā.

Māris Atgāzis dzimis 1935. gada 15. oktobrī Rīgā, viņa vecāki bija skolotāji. Sevi viņš uzskata par pusei par malēnieti. Viņa bērnība un skolas gadi pagāja Alūksnes pusē – dzīvojis Ilzenē un arī Bejā, mācījies

Alsviķu pamatskolā, Alūksnes vidusskolā. Māris Atgāzis saistījusi ģeoloģija, bet Latvijas Universitātes Ģeogrāfijas fakultātē toreiz varēja iegūt tikai ģeogrāfijas skolotāja diplomu. Ģeogrāfijas skolotāja amats viņu nevilināja, tāpēc viņš izvēlas Vēstures un filoloģijas fakultāti, kur no 1954. līdz 1959. gadam studē vēsturi. Ar romantiku apvītā ģeologa profesija tiek aizstāta ar ne mazāk aizraujošo arheoloģiju. Studiju laikā paredzēto arheoloģisko praksi Māris Atgāzis veic pie Lūcijas Vankinas Sārnatē. Tiek meklētas iespējas piedalīties arī citos arheoloģiskajos izrakumos. Pēc pasniedzēja Teodora Zeida ieteikuma Māris Atgāzis organizē studentu grupu un vēršas pie Tērvetes pilskalna arheoloģisko izrakumu vadītājas Emīlijas Brīvkalnes ar lūgumu pieņemt viņus darbā. Tērvetē racēju pietiek, bet Arheoloģijas nodaļas koridorā Māris Atgāzis laimīgā kārtā sastop Annu Zariņu un Jolantu Daigu, kuras viņu iepazīstina ar Elvīru Šnori. Viņa piedāvā studentiem piedalīties Šelupinku ekspedīcijas darbā. Piedāvājums tiek pieņemts. Izbraukšana plānotajos datumos aizkavējas, un no braukt gribētājiem paliek Māris Atgāzis viens pats. Tā ar arheoloģiskajiem izrakumiem Šelupinkos, pēc tam arī Budjankā aizsākās viņa ceļš arheoloģijas zinātnē. Māris Atgāzis pats atzīst, ka daudz ko iemācījies no Raula Šnores, kas arī strādājis ekspedīcijā. Raulam Šnores ļoti patīcis iesācējiem arheoloģijā visu ierādīt un stāstīt, ekspedīcijā viņam līdzī bijusi zinātniskā literatūra, ar to iepazīties varējis arī Māris Atgāzis. Par savu skolotāju arheoloģijā viņš uzskata arī Jolantu Daigu, kas tolaik palīdzējusi Šnorēm ekspedīcijas darbā.

Studiju gados Māris Atgāzis bijis aktīvs un sabiedrisks, iemantojis grupā autoritāti, bijis grupas vecākais. Jāpiebilst, ka Māris Atgāzis

bijis to dažu labāko studentu vidū, kuri gatavojās pieredzes apmaiņas braucienam uz Poliju, taču politiskā situācija Polijā šo braucienu izjauca.

Beidzot universitāti, Māris Atgāzis aizstāvējis diplomdarbu “Latgaļu karavīra apbruņojums 9.–13. gs.” un, pateicoties labajām atsauksmēm par darbu, sadalē netiek norīkots par skolotāju, bet var turpināt darbu Latvijas vēstures institūtā, kur par laborantu fotolaboratorijā viņš strādāja jau no 1958. gada vasaras. 1966. gadā viņš tiek ievēlēts par jaunāko zinātnisko līdzstrādnieku. Saskaņā ar likumu par akadēmiskajiem amatiem 1993. gadā viņš tiek ievēlēts par asistentu, bet 2000. gadā – par pētnieku. Darba gaitas institūtā viņš beidza 2007. gadā.

Dzelzs laikmeta apbruņojuma, ieroču un cīņas taktikas pētījumi, līdztekus arī baltu tautu etniskās vēstures problēmas, sevišķi seno zemgaļu kultūras veidošanās, bijušas pētnieka zinātnisko interešu lokā. Viņa zinātniskais devums – ap 200 zinātnisko, populārzinātnisko rakstu un arheoloģiskās izpētes darbi apmēram 20 arheoloģiskajos pieminekļos Zemgalē (Tērvetes Klosterkalns, Tērvetes sanatorijas dārza un Sapņu, Mežotnes, Bāļu–Šķerstaiņu, Čunkānu–Drenģeru, Kūru un Ošu kapulauks, Pokaiņi), Daugavas hidroelektrostacijas celtniecības zonā (Plāteru–Spietīņu komplekss, Sēlpils priekšpils, Jaunlīves apmetne, Vecdole), ziemeļaustrumu Latgalē (Asaru un Spieķu kapulauks, Alūksnes pils). Viņš veicis arī arheoloģisko pieminekļu un atradumu vietu apzināšanu Zemgalē, Kurzemē, Daugavas ielejā, piedalījies Latgales pieminekļu apzināšanas ekspedīcijās. Šajās ekspedīcijās M. Atgāzim aizvien izdevās iegūt jaunu informāciju par arheoloģiskajiem pieminekļiem, atradumu vietām, seniem nostātiem, līdztekus interesējoties arī par jaunāku laiku vēsturiskiem notikumiem. Šeit nevar nepieminēt M. Atgāža īpašo prasmī uzrunāt cilvēkus, sarunāties ar viņiem un iegūt nepieciešamo informāciju.

Arheologa nozīmīgākās atziņas atspoguļojas 1974. gadā iznākušajā “Latvijas PSR arheoloģijā”, kur viņš ir līdzautors vairākām apakšnodalām par vidējo un vēlo dzelzs laikmetu, kā arī 2001. gadā publicētajā apkopojumā darbā “Latvijas senākā vēsture: 9. g. t. pr.Kr. – 1200. g.”, kurā viņš ir autors nodaļai par vidējo dzelzs laikmetu. Kā rokasgrāmata arheologiem kalpo viņa izstrādātā cirvju un šķēpu tipoloģija un hronoloģija, izplatītāko cirvja formu attīstības līnija, cirvju, šķēpu, zobenu korelācijas tabula. 1998. gadā M. Atgāzis aizstāvēja promocijas darbu “Tuvcīņas ieroči senajā Latvijā 10.–13. gadsimtā”. Viņš piedalījies arī starptautiskās konferencēs un simpozijos Rīgā, Polijā, Dānijā, Zviedrijā.

Māra Atgāža raksti izceļas ar saistošu valodu. Katrs vārds, katrs termins viņa rakstītajā izsvērts, pamatīgi apdomāts, raksti ir informatīvi un ilustratīvi piesātināti. Iespējams, ka māka veidot raitus teikumus mantota no tēva, kas rakstījis dzeju.

Māris Atgāzis kolēģu vidū tiek vērtēts kā labs zinātniskās literatūras pārzinātājs. Jāsaka, ka pat adrešu grāmatā viņš pratis atrast noderīgu

informāciju saviem pētījumiem. Jau padomju gados, cītīgi sekojot antikvariātu jaunieguvumiem, viņš nokomplektēja savu bibliotēku ar pirmspadomju perioda izdevumiem, t.sk. arī aizliegto 20.–30. gadu literatūru, ko ieguva nelegālajos grāmatu tirdziņos Biķernieku mežā un citviet Rīgā un ārpus tās. Viņu pamatoti var saukt par bibliofilu, viņš aizrautīgi krājis grāmatas ne tikai par arheoloģiju.

Māris Atgāzis labi orientējas Latvijas arheoloģiskajā materiālā, vienmēr bijis informēts par jaunākajiem atklājumiem. Nebūs pārspīlēti teikt, ka viņš tagadējā Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Arheoloģijas nodaļas fondus savulaik pārzināja ne sliktāk kā nodaļas vadītāja Lūcija Vankina. Mārim Atgāzim piemīt arī reta spēja labi ielāgot un atcerēties senlietu formas, kas īpaši noderīgi senlietu tipoloģijas un hronoloģijas izstrādāšanā, senlietu formu izplatības pārzināšanā.

Māris Atgāzis allaž bijis sirsnīgs, atsaucīgs, vienmēr atradis laiku parunāties un atbildēt uz jautājumiem, vienlaikus pamanoties no sarunas iegūt arī sev ko noderīgu. Viņa aizrautība ar arheoloģiju un vienkāršā daba piesaistīja studentus dalībai arheoloģiskajos izrakumos, uzdrošināja studentus lūgt viņu vadīt arī kursa darbus un diplomdarbus.

Māris Atgāzis vienmēr bijis un joprojām ir aizrautīgs sporta fans, dedzīgs hokeja un futbola spēļu līdzjutējs.

Līdztekus arheoloģijai viņu interesējusi arī latviešu strēlnieku vēsture, latviešu leģionāru gaitas un nacionālo partizānu darbība. Arī par šiem jautājumiem viņš ir savācis ne mazums informācijas, lielākoties gan savas zinātkāres apmierināšanai. 1988. gada oktobrī kopā ar Andreju Vasku viņš veicis izrakumus Litenē, Latvijas armijas nometnes vietā, kur 1941. gadā tika nošauti Latvijas armijas virsnieki un karavīri. Jāatzīmē, ka Māris Atgāzis vienmēr centies būt aculiecinieks nozīmīgām sabiedriskām un politiskām aktivitātēm, klāt bijis Atmodas perioda tautas kustībā, mītiņos pie Brīvības pieminekļa, leģionāru aktivitātēs un citos tautas patriotismu apliecinājošos pasākumos.

Māri Atgāzi vienmēr vairāk aizrāvis izziņas process, viņš spītīgi meklējis jaunus un jaunus datus, kas apliecinātu pieņēmuma vai izteiktās hipotēzes pareizību, kādēļ nereti nav spējis pabeigt pētījumu un to publicēt. Šī iemesla dēļ joprojām grāmatā nav izdota arī disertācija. Ar katru gadu arheoloģijā nāk un nāks klāt jauni materiāli un atziņas, nekad nebūs iespējams pateikt pēdējo vārdu kādas problēmas risinājumā. Kolēģi jubilejā Mārim Atgāzim, novēlot veselību un dzīvesprieku, vēl atrast spēku, lai pieliktu punktu nozīmīgajam darbam par ieročiem, lai tas būtu atrodams ne tikai dažos obligātajos eksemplāros bibliotēkā, bet būtu pieejams ikvienam, kuru interesē senlatviešu kara māksla!

Antonija Vilcāne